

Rapportage WECF

Nationaal Actieplan Ostrava

WECF's aanbevelingen voor de Nederlandse prioriteiten voor het Nationaal Actieplan 2018 voor de implementatie van de Ostrava Declaratie in Nederland

*Ingediend door WECF Nederland wecf@wecf.org.
Sascha Gabizon, Internationaal Directeur: sascha.gabizon@wecf.org
Chantal Van den Bossche, chantal.vandenbossche@wecf.org*

Inhoudsopgave

1. De Ostrava Declaratie.....	3
2. Nationaal Actie Plan Ostrava voor Nederland	4
Betrekken van stakeholders voor het nationale portfolio	
WECF	
European EcoForum	
Hoofddoelstelling projectplan	
3. Resultaten van de stakeholderconsultaties juni, juli, augustus 2018	6
3.1. Water	
3.2. Schadelijke Stoffen	
3.3. Actieve Mobiliteit	
4. Aanbevelingen en conclusies	30

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiële ondersteuning van de Europese Unie. De volledige verantwoordelijkheid voor de inhoud ligt bij WECF en kan onder geen enkele omstandigheid worden gezien als de visie van de gemeente Utrecht of de Europese Unie.

1. De Ostrava Declaratie

EHP Proces

Eind jaren tachtig startte de Europese Regio tak van de WHO, de Werelgezondheidsorganisatie, het pan-Europese Milieu & Gezondheidsproces. Om vooruitgang te boeken op dit thema wordt iedere vijf jaar een Ministeriele Conferentie georganiseerd, gecoördineerd door de Wereld Gezondheidsorganisatie voor de Europese Regio. De conferenties zijn bedoeld om te zorgen voor beleidscoherentie in de Europese regio op het gebied van gezondheid en milieu. De eerste conferentie vond plaats in Frankfurt in 1989, gevolgd door Helsinki in 1994 en Londen in 1999. De vierde conferentie vond plaats in Boedapest in 2004 met het thema "De toekomst voor onze kinderen". De vijfde conferentie vond plaats in Parma, Italië, in maart 2010.

De Ostrava Declaratie

De zesde ministersconferentie over milieu en gezondheid vond plaats in Ostrava, Tsjechië in juni 2017. Tijdens deze conferentie hebben de lidstaten toegezegd te gaan werken aan een zogeheten Nationaal Actieplan op het gebied van gezondheid en milieu. De concrete acties laten niet alleen vooruitgang zien op het gebied van gezondheid en milieu maar zullen ook ingebed zijn in de milieugerelateerde gezondheidsdoelstelling van de Agenda 2030, de Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

Zeven Focusgebieden

In Ostrava besloten Ministers van zowel Gezondheid als Milieu uit de 53 landen binnen de Europese regio van de WHO tot de Ostrava Declaratie en een 'Compilation of Actions' met 7 actiegebieden op het terrein van Gezondheid & Milieu:

- Water en sanitatie;
- Verbetering van luchtkwaliteit;
- Verminderen van negatieve effecten van schadelijke chemische stoffen op de gezondheid;
- Klimaatgerelateerde gezondheidsrisico's;
- Afvalmanagement;
- Gezonde duurzame steden;
- Duurzame gezondheidssystemen;

2. Nationaal Actie Plan Ostrava voor Nederland

De Nederlandse regering heeft zich gecommitteerd om voor het einde van 2018 een actieplan ('portfolio') in te dienen bij de WHO, met haar eigen keuze uit de zeven prioritaire acties. Het Ministerie van IenW focust zich hierbij op Water & Sanitatie, Verminderen van negatieve effecten van Schadelijke Stoffen op de Gezondheid, Actieve Mobiliteit en verbetering van de Luchtkwaliteit. Daarnaast ligt de focus in samenwerking met het Ministerie van VWS op duurzame gezondheidssystemen.

Betrekken van stakeholders

De Nederlandse regering en WECF vinden het belangrijk dat Nederlandse stakeholders meegenomen worden in het stellen van prioriteiten voor het Nederlandse actieplan, en ook bij de implementatie ervan worden betrokken. Dit past goed bij het EHP proces; het is een multi-stakeholder proces. De WHO vraagt de lidstaten om stakeholders te betrekken in de omzetting van de Ostrava Declaratie en als deel van de Nederlandse delegatie naar meetings van de 'Task Force'. Daarom is het belangrijk dat alle partijen samenwerken.

In een brief aan de Tweede Kamer op 29 augustus 2017, na afloop van de conferentie in Ostrava, werd dit ook onderstreept door voormalig Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu Sharon Dijksma:

BIJLAGE Gezondheidsbevordering: internationaal, nationaal, lokaal

Internationaal kader

Tijdens de Conferentie Milieu en Gezondheid te Ostrava (Tsjechië) is op 15 juni jl. de Ostrava-declaratie vastgesteld¹². De lidstaten van de Pan-Europese WHO-regio hebben afgesproken te werken aan de verdere verbetering van gezondheid in relatie tot milieu in deze regio. Een zevental prioritaire onderwerpen is daarbij geïdentificeerd voor de komende periode van zes jaar: verbetering van de luchtkwaliteit, toegang tot veilig drinkwater en sanitatie, het verminderen van negatieve effecten van chemische stoffen op de gezondheid (inclusief het elimineren van asbestgerelateerde ziekten), klimaatgerelateerde gezondheidsrisico's, duurzame gezondheidssystemen, afvalmanagement en gezonde duurzame steden en een omgeving die kinderen stimuleert tot fysieke activiteit. Eind 2018 moeten nationale actieplannen worden ingediend, waarin lidstaten hun eigen keuzes maken uit deze prioritaire acties.

WECF stelde zich de afgelopen maanden ten doel een consultatie uit te voeren onder stakeholders en aanbevelingen vanuit het maatschappelijk middenveld voor Nederlandse acties voor het 'portfolio' uit te werken en aan IenW als input mee te geven in de opstelling van het nationale Ostrava actieplan.

WECF – Women Engage for a Common Future

In Nederland is WECF - Women Engage for a Common Future¹ – een van de meest actieve maatschappelijke organisaties die zich inzet voor een gezond leefmilieu en deelneemt aan beleidsdialogen met overheid, bedrijfsleven, kennisinstututen en andere maatschappelijke organisaties. WECF werkt reeds sinds 1997 samen met het Ministerie van IenM/IenW (voorheen VROM) en VWS en heeft in de loop der jaren meerdere subsidies ontvangen en opdrachten uitgevoerd. WECF is blij met een Nationaal Actie Plan, want ondanks het feit dat de combinatie Gezondheid & Milieu een belangrijk beleidsthema is voor Nederland en de EU, krijgt het toch vaak minder aandacht dan andere aan duurzaamheid gerelateerde issues zoals energie en klimaat. Meer en meer wetenschappelijke informatie laat echter zien dat de toename van de gezondheidskosten door milieuvervuiling, zoals door luchtvervuiling en blootstelling aan schadelijke stoffen, een belangrijke reden zijn om hier óók in Nederland nog meer aandacht aan te besteden.

WECF vertegenwoordigt in het Europese beleidsproces voor Milieu & Gezondheid de alliantie van milieuorganisaties “European Eco-Forum”. Daarnaast is WECF, met haar hoofdkantoor in Utrecht, een internationaal netwerk met zusterkantoren in Frankrijk, Duitsland en Georgië.

Hoofddoelstelling projectplan

De hoofddoelstelling van dit project (€10.000) was om een consultatie uit te voeren onder stakeholders, en aanbevelingen vanuit het maatschappelijk middenveld voor Nederlandse acties voor het ‘portfolio’ uit te werken en aan het Ministerie van IenW als input mee te geven in de opstelling van het nationale Ostrava actieplan. WECF hoopt met deze input vanuit het maatschappelijk middenveld bij te kunnen dragen aan een ambitieus plan van de Nederlandse overheid, waarbij ons land een voorbeeldrol speelt in de internationale gemeenschap op het gebied van gezondheid en milieu, en waarbij de indicatoren ingebed zijn in de Nederlandse monitoring van de SDG’s, de duurzame ontwikkelingsdoelen, en in nationale gezondheids- en milieuprogramma’s.

In juni, juli, augustus en september heeft WECF verschillende groepen stakeholders betrokken via consultaties, webinars en een wedstrijd (Act.1). Hieruit volgt dit rapport waarin de aanbevelingen zijn samengesteld (Act. 2) en die wordt voorgelegd aan het ministerie van IenW.

3. Resultaten van de Stakeholder consultaties

WECF heeft de afgelopen maanden een aantal webinars en consultatiemeetings georganiseerd met verschillende groepen stakeholders rond de thema's water, schadelijke stoffen & actieve mobiliteit. De eerste stakeholderconsultatiesessie was rondom het thema Waterkwaliteit.

3.1. Stakeholder consultatiesessie WATER

Waterkwaliteit

Woensdagavond 27 juni 2018 vond de [consultatiesessie waterkwaliteit plaats op het kantoor van WECF](#) aan de Korte Elisabethstraat in Utrecht. De [uitnodiging stelde](#): "Schoon water is van levensbelang. In Nederland lijken we de zaakjes goed op orde te hebben, maar is dat wel zo? Vervuiling door pesticiden en medicijnresten is ook in Nederland een groot probleem. In de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO) is afgesproken dat ieder land dit jaar een Nationaal Actieplan moet indienen voor de komende zes jaar. Wat moet Nederland doen om de kwaliteit van water te verbeteren? Over deze vraag gaan de waterexperts Margriet Samwel-Mantingh (WECF) en Alfons Uijtewaal (Huize Aarde, meduwa.eu en Groene Gezondheidszorg) in gesprek met deelnemers".

De bekendmaking van de consultatiesessie vond plaats via de website van WECF, de nieuwsbrief, Twitter, Facebook, een Facebook evenement en e-mail. Er waren verschillende deelnemers met verschillende achtergronden en belangen (waterbedrijven, agrarische bedrijven, grootouders voor het klimaat) maar allen met één doel: zorgen uiten en de overheid adviseren over het verbeteren van de waterkwaliteit in Nederland.

WECF's waterexpert **Margriet Mantingh** en **Alfons Uijtewaal** van Huize Aarde en Groene Gezondheidszorg schilderden aan de hand van eigen onderzoek over respectievelijk de waterkwaliteit in Drenthe én over medicijnresten, een aantal prioriteiten voor Nederland en vroegen aan de deelnemers hun ervaringen te delen en voorbeelden van mogelijke Milieu & Gezondheid acties voor te stellen. Dit werd vooral gedaan aan de hand van de SDG 6, 9 en 12 en de vraag hoe deze doelen beter zichtbaar kunnen worden gemaakt in het Nederlandse Actieplan.

3.1.1. Pesticideresiduen in oppervlaktewater

WECF's waterexpert **Margriet Samwel-Mantingh** gaf een introductie over pesticidegebruik in de verschillende teelten in Nederland, waarna deze stoffen onder andere in het oppervlaktewater terecht komen. Al snel werd duidelijk dat de naam bestrijdingsmiddelen, middelen om plaagorganismen tegen te gaan, niet de lading dekt en te positief werd bevonden door het aanwezige publiek. De deelnemers vonden pesticiden een betere term. Ook werd er onder andere gesproken over de toegestane waarden van verschillende bestrijdingsmiddelen en geopperd voor nieuwe rekenmethoden waar ook rekening wordt gehouden met cumulatieve stoffen (de gezamenlijke werking van bepaalde stoffen). (*Presentatie Margriet, zie annex I.WATER*)

Cumulatieve werking stoffen

Pesticiden zijn middelen om plaagorganismen tegen te gaan. Nederland is één van de grootste gebruikers van pesticiden in Europa. In vergelijking met jaren geleden is de hoeveelheid aan pesticiden die worden gebruikt verminderd, maar de pesticiden zijn toxischer geworden en daarmee dus schadelijker. Daarnaast wordt er geen rekening gehouden met de gezamenlijke werking van verschillende toxische stoffen, ook wel de cumulatieve werking genoemd. Wij pleiten voor een methode om de cumulatieve werking van toxische stoffen te kunnen berekenen en daarmee te kunnen nagaan of bepaalde combinaties schadelijk zijn voor het milieu en de menselijke gezondheid. Daarnaast moeten de maximale toelaatbare verschillende actieve stoffen in oppervlaktewater, voedsel en bodem worden vastgelegd. Zij moeten gelijk zijn aan de laagst mogelijke meetbare MTR (detectiegrens). Ook is het belangrijk dat de methodes om de toxische werking van pesticiden te berekenen onafhankelijk worden aangeleverd en uitgevoerd. Nu is het zo dat de fabrikanten van pesticiden de tests kunnen aanleveren en daardoor mee kunnen beslissen in welk land zij de test laten uitvoeren. Natuurlijk wordt er dan bijna altijd gekozen voor het land met de soepelste regelgeving, waarna de test in de andere lidstaten (met strengere regelgeving) ook geldt. Ook al

voeren sommige lidstaten (waaronder Nederland) dan nog een extra test uit, het is van belang dat er uniforme regelinggeving komt waar fabrikanten zich aan moeten houden. Daarnaast moet deze informatie openbaar worden gemaakt en makkelijk toegankelijk zijn voor eenieder die erin geïnteresseerd is.

Subsidiereregelingen landbouw

Algemene consensus heerste over het feit dat de pesticiden die kankerverwekkende en hormoonverstorende stoffen bevatten in zijn geheel moeten worden verboden en dat er een algemeen verbod moet komen voor niet-professionele gebruikers. Daarnaast zou de realisering van biologische of pesticidevrije land- en tuinbouw moeten worden gestimuleerd. Dit kan onder andere gedaan worden door een btw-verlaging op agrarische producten die zijn geproduceerd zonder gebruik van synthetische pesticiden. Daarnaast moeten subsidiereregelingen worden gestopt voor voedselssystemen waar synthetische pesticiden of biociden worden gebruikt en extra subsidie worden vrijgemaakt voor producenten die geen synthetische pesticiden gebruiken. Ook zou de prijs voor synthetische pesticiden en biociden verhoogd moeten worden en gesloten lokale/regionale kringlopen voor voedselproductie gestimuleerd moeten worden. Om natuurgebieden te beschermen zou het gebruik van synthetische pesticiden en biociden in en rondom (3 km zone) natuurgebieden moeten worden verboden. Ook zouden alternatieven voor schadelijke insecticiden, biociden en ontwormingmiddelen voor de behandeling van boerderij- en huisdieren worden gestimuleerd.

Anti-vlooienmiddelen

Ook werd het probleem van de stof fipronil in anti-vlooienmiddelen voor onder andere honden en katten naar voren gebracht. Deze anti-vlooienmiddelen bevatten veel meer van de stof fipronil dan bijvoorbeeld in de eieren werd aangetroffen (het fipronil schandaal van 2017). Mensen (zeker kinderen) kunnen gemakkelijk met deze stof in aanraking komen wanneer zij honden en/of katten aanraken. Dit laat het probleem zien van onvoldoende informatie voor de burger over bepaalde stoffen die in producten zitten. Dat er geschokt wordt gereageerd op de fipronileieren, maar dat er geen verdere regelgeving komt en informatie wordt geleverd over andere producten met fipronil waar mensen mee in aanraking komen laat zien dat er door verschillende partijen niet transparant wordt gecommuniceerd.

3.1.2. Medicijnresten in oppervlaktewater

Alfons Uijtewaal van Stichting Huize Aarde, www.meduwa.eu en Groene Gezondheidszorg ging in op de consequenties van medicijnresten in oppervlaktewater. Het Meduwa project MEDUWA-Vecht(e) is een samenwerkingsverband in de hele medicijnketen met het doel de milieukringloop van medicijnen en multi-resistente bacteriën via bodem, voedsel, water en lucht, terug naar mensen en dier, tegen te gaan. (*Presentatie Alfons Uijtewaal, zie bijlage I. WATER*)

Nederland kan zich de komende jaren profileren als het gaat om het verbeteren van drinkwater- en oppervlaktewaterkwaliteit door vooral nationale aanbevelingen te formuleren ten aanzien van de omgang met medicijnen. Belangrijke SDG's die daarbij kunnen helpen zijn SDG9 (industrie, innovatie en infrastructuur), SDG 6 (schoon water en sanitatie) en SDG 12 (duurzame productie en consumptie). Maar ook SDG 3 (gezondheid) kan een grote rol spelen door middel van leefstijlpreventie en het bewustmaken van medisch personeel tussen de milieugevolgen van het gebruik van verschillende soorten gelijkwaardige medicijnen. Belangrijk is ook hier weer de terminologie. Als het gaat om vervuiling van oppervlaktewater is het beter om te spreken over medicijnen, omdat niet alle medicijnen geneesmiddelen zijn en tot genezing lijden.

Er wordt vaak gesproken van afbraak van medicijnen in het lichaam, maar als het om vervuiling van het oppervlaktewater gaat, moeten alle stoffen meegenomen worden die door het lichaam 'omgezet' worden. Berekening van vervuiling gaat uit van berekeningen van het aantal medicijnen dat wordt geslikt. Helaas komen er hogere concentraties medicijnresten in het water terecht doordat ons lichaam niet alleen afbreekt, maar ook omzet. Vervolgens, wanneer de medicijnresten

in het water terecht komen, zal door middel van bacteriën die zich in het water bevinden de concentratie van de medicijnresten ook veranderen. De concentratie zal in veel gevallen toenemen, waardoor er geen duidelijk beeld is in welke hoeveelheid de medicijnresten voorkomen in het water.

Pijnstillers en het milieu

De problemen van medicijnresten in water moet niet op het bordje van de watersector worden geschoven, maar de oplossingen en maatregelen moeten ook vanuit de gezondheidssector zelf komen. Het is belangrijk dat het probleem bij de bron wordt aangepakt en dat er bijvoorbeeld ook wordt nagedacht over een vermindering van het gebruik van medicijnen. Een heel concreet voorbeeld is het gebruik van pijnstillers. Artsen kunnen als het om wat zwaardere pijnstillers gaat kiezen uit twee gelijkwaardige soorten: diclofenac en naproxen (beiden ook verkrijgbaar bij de drogist op de hoek). Maar het milieu-effect van diclofenac is vele malen groter dan dat van naproxen. Helaas zijn de meeste huisartsen hier niet mee bekend. Daarnaast zou er met nieuwe berekenmethodes moeten worden gewerkt, waarbij de uitscheiding van het medicijn reëel wordt bekeken en ook de invloed van bacteriën wordt meegenomen.

Als samenvatting van de presentatie en discussie over medicijnresten kan worden gesteld dat te vaak lagere waarden berekend worden dan eigenlijk voorkomen in het water, in verband met bacteriën die de concentratie van de medicijnresten kunnen veranderen. Daarnaast waren de deelnemers het ermee eens dat het deels ook de taak van de gezondheidssector zou moeten zijn om de verspreiding van medicijnresten te weren uit water, in plaats van dat de watersector deze resten zouden moeten verwijderen.

De presentaties, discussies en ingevulde werkbladen resulteren in de aanbevelingen die worden weergegeven in hoofdstuk 5 Aanbevelingen en Conclusies. Deze aanbevelingen zijn onderverdeeld per onderwerp: pesticiden in oppervlaktewater en medicijnresten in oppervlaktewater.

3.2. Stakeholderconsultaties STOFFEN

Met consultaties op het gebied van schadelijke stoffen wilden we, naast het creëren van bewustzijn, vooral ook de prioriteiten van jongeren en vrouwen in kaart brengen op de thema's afval, afvalwater & sanitatie en zorgwekkende stoffen voor de Ostrava nationale portfolio. De thema's zorgstoffen, waaronder bijvoorbeeld asbest en schadelijke stoffen in veel plastics, zijn helaas als zodanig niet terug te vinden in de SDG's onder de indicatoren, maar maar juist wel in de Ostrava-declaratie.

WECF had voorafgaand aan de consultaties, evenals vorig jaar, een bijdrage geleverd aan de Dag van de Leefomgeving. WECF organiseerde samen met Manon Zwart van het RIVM op 17 april tijdens de Atlas Werkconferentie een workshop over Plastic en Gezondheid. Als vervolg hierop heeft WECF samen met Partners voor een Gezond Leefmilieu, duurzame ondernemers, waaronder Ev Liu van Straw by Straw, Wemos en de Plastic Soup Foundation een aantal bijeenkomsten georganiseerd over (micro)-plastics en hormoonverstorende stoffen waarin we ingingen op de recente EU Plastic Strategy en de verwevenheid met de Sustainable Development Goals. Tevens belichtten we de rol van diverse NGOs die de problematiek van stoffen op de kaart hebben gezet of aan een oplossing werken.

3.2.1. Consultatiesessie: Webinar Plastic en Zorgwekkende stoffen

Op maandag 10 juli organiseerde WECF in samenwerking met Plastic Soup Foundation en Stichting Wemos [een webinar](#) om input te leveren voor het nationale portfolio. De bekendmaking van dit webinar vond plaats via de website van WECF, de WECF nieuwsbrief, Twitter, Facebook, een Facebook evenement en e-mail. Daarnaast werd de informatie ook verspreid door de partnerorganisaties [Plastic Soup Foundation](#) en [Wemos](#). De sessie vond online plaats via GoToMeeting. Naast de mensen die direct inschakelden waren er ook andere geïnteresseerden die

de link van de webinar ontvingen zodat zij het op een later tijdstip konden terugkijken. Het webinar werd live door ongeveer 50 mensen beluisterd. Nog zo'n 50 mensen hebben naderhand de link opgevraagd. Inmiddels hebben ook 68 mensen het webinar via You Tube bekeken.

Waarom Plastic?

We besloten in eerste instantie vooral in te zoomen op plastic omdat in het thema plastic veel samenkomt; milieuvervuiling, waterkwaliteit, afvalverwerking, de circulaire economie, maar ook bijvoorbeeld gezondheidsproblemen, met name omdat veel plastics zijn verwerkt in cosmetica- en verzorgingsproducten voor vrouwen. Ook speelt plastic een rol in vrijwel iedere SDG. Naast SDG 3 (gezondheid en welzijn), 9 (industrie, innovatie en infrastructuur) en 12 (verantwoorde consumptie en productie) speelt het ook een rol in SDG 1 (geen armoede), SDG 2 (geen honger), SDG6 (schoon water en sanitair), SDG 14 (leven in het water) en SDG 15 (duurzaam gebruik ecosystemen)

Resultaten en output van het Plastic Webinar:

Plastic heeft ons leven in de afgelopen tientallen jaren eenvoudiger gemaakt, het is licht in gebruik, hygiënisch en houdt voedsel langer houdbaar. Maar meer en meer komen de negatieve effecten van plastic aan het licht. De beelden van zeedieren die verstrikt zijn in plastic en de plastic flesjes die drijven op zee kent bijna iedereen. Dit zijn de zichtbare problemen, helaas zijn zij slechts het topje van de ijsberg. Een groot gedeelte van de ijsberg bestaat uit minuscule stukjes plastic, ook wel microplastics genoemd. Deze microplastics zitten vaak in verzorgingsproducten. Ook meer noodzakelijke producten als luiers en maandverband bestaan voor een groot deel uit plastic. Daarnaast bevat veel plastic hormoonverstorende stoffen die invloed kunnen hebben op onze gezondheid. Tijdens het webinar zijn er presentaties gegeven door Maria Westerbos van de Plastic Soup Foundation, Renée de Jong van Wemos en Chantal Van den Bossche van WECF vanuit drie verschillende uitgangspunten.

Maria Westerbos van de Plastic Soup Foundation schetste het grote milieuprobleem. Plastic is overal doordat het in hele kleine vormen bestaat zoals microbeads, microplastics en nanoplastics. Er

zou een algemeen verbod moeten komen op het gebruik van plastics in cosmetische producten. De resten van deze producten komen weer in onze bodem, water en lucht terecht waardoor wij (mensen) ze ook in ons lichaam krijgen. Een ander groot probleem is synthetische kleding. Per wasbeurt komen 9000 vezels los die uiteindelijk in de zee lekken omdat het er op dit moment niet wordt uitgefilterd. Er moeten filters worden geïnstalleerd op de wasmachines waardoor deze vezels worden tegengehouden.

Het probleem van plastic is dat het nooit verdwijnt, of pas na honderden of duizenden jaren. Het breekt af in kleinere stukken. De microplastics (gedefinieerd als stukjes kleiner dan 5 mm) die we nu vinden in ons leefmilieu zijn of opzettelijk toegevoegd aan consumentenproducten, zoals de plastic microbeads die worden gebruikt in cosmetica (primaire microplastics) of het is afbraakmateriaal van grotere plastic voorwerpen of afkomstig uit het wassen synthetisch textiel (secundaire kunststoffen). PE en PP zijn twee van de belangrijkste plastics in onze oceanen. Ook bioplastic is niet de oplossing, omdat ook bioplastics in de maag van een zeedier kunnen eindigen.

Renée de Jonge van Stichting Wemos gaf uitleg over de werking van hormoonverstorende stoffen, EDCs. Hormoonverstorende stoffen zijn lichaamsvreemde stoffen (chemicaliën) die ons hormoonstelsel kunnen beïnvloeden en daar kunnen we negatieve gevolgen aan ondervinden. Het hormoonstelsel is ontzettend belangrijk, maar hormoon verstorende stoffen kunnen dit verstoren omdat zij erg op hormonen kunnen lijken. Via lucht, mond en huid worden we aan hormoonverstorende stoffen blootgesteld. Er worden hormoonverstorende stoffen aan plastic toegevoegd, dit zijn de hardmakers en weekmakers. Het wordt vaak gebruikt in verpakkingen van voedsel, meubels, speelgoed, elektronica, etc. Er zou 1.3 miljard euro bespaard kunnen worden aan zorgkosten wanneer we niet meer worden blootgesteld aan deze stoffen. Ze staan in verband met kanker, vermindering van vruchtbaarheid, astma, hart & vaatziekten, obesitas en neurologische gedragsproblemen.

Chantal Van den Bossche van WECF ging in op de link tussen de dramatische gevolgen van ons plasticgebruik voor de gezondheid (van vooral vrouwen) elders. De verwerking van plastic wordt vaak in landen in Afrika gedaan. Nederland (en ook de rest van Europa) zou die verantwoordelijkheid moeten nemen om hier het plasticafval te verwerken. Daarbij is het belangrijk er rekening wordt gehouden met de gezondheid (ook op lange termijn) van de mensen die in deze industrie werken. Er moet onderzoek worden gedaan naar de gevolgen van deze industrie op de gezondheid van de werknemers.

Vrouwen grootste consumenten van plastic

Vrouwen in rijke landen zijn onder andere door de sociale en fysieke genderrollen die ze innemen in de maatschappij de grootste consumenten van plastic (kleinere consumptiegoederen, speelgoed, luiers, basisconsumptiegoederen, maandverband, cosmetica). Studies, waaronder een eigen studie van WECF i.s.m. UNEP, het VN Milieu Programma ([Plastic, Gender and the Environment, 2017](#)) tonen aan dat tweederde van de wereldwijde consumptie van plastic materiaal plaatsvindt in de rijkste regio's: NAFTA, West-Europa en Japan. Tot op zekere hoogte kunnen we de conclusie trekken dat vrouwen in de rijkste regio's belangrijke belanghebbenden zijn als het gaat om het verminderen van kunststoffen in basisconsumptiegoederen. Het plasticverbruik per persoon in minder welvarende regio's ligt veel lager dan in rijkere landen. Maar door een ontoereikende verzamel- en verwerkingsinfrastructuur is de hoeveelheid plastic afval in het milieu daar veel hoger dan in meer welvarende regio's. Naar verwachting zal de wereldwijde markt voor kunststoffen in de periode 2015-2020 jaarlijks met 3,4% groeien, waarbij de jaarlijkse groei in India en China naar verwachting respectievelijk tussen 9,4% en 6,9% zal bedragen. Daarom benadrukken wij van WECF de rol die consumenten in welvarende landen als Nederland kunnen spelen als het aankomt op de verminderen van plastic consumptie.

Vrijwel geen onderzoek naar gezondheidseffecten arbeiders kunststofindustrie

Er is vrijwel geen onderzoek naar de gezondheidseffecten op mannen en vrouwen die werkzaam zijn

in de kunststofindustrie, hoewel met name EDCs, hormoonverstorende stoffen, een grote invloed kunnen hebben op de gezondheid van vrouwen. Studies voornamelijk uit rijke landen, laten zien dat zowel mannen als vrouwen tijdens de productie, het gebruik en de verwijdering van plastic gevaar kunnen lopen door gevaarlijke chemicaliën. Er is echter maar een beperkte hoeveelheid data beschikbaar. Over de blootstelling van de beroepsbevolking aan gevaarlijke chemische stoffen in de kunststofindustrie in minder rijke landen bestaat echter vrijwel geen enkel onderzoek. Bovendien is er maar zeer schaars naar gender uitgesplitste literatuur te vinden over het aantal werknemers in de plasticindustrie, de kunststofproductie, en de recycle en verbrandingsindustrie en hun blootstelling aan gevaarlijke chemicaliën en de daaruit voortvloeiende gezondheidseffecten. Nederland zou hier een rol in kunnen spelen door onderzoek hiernaar te stimuleren.

Plastic en onze gezondheid

Niet alleen tijdens de productie, maar ook in het dagelijks leven kunnen kunststoffen zoals kunststoffen uit verpakt voedsel of PVC-vloeren gevaarlijke chemicaliën afgeven, zoals hormoonverstorende stoffen. Deze EDC's worden gevonden in persoonlijke verzorging en cosmetische producten, waarvan vrouwen de grootste gebruikers zijn. Naar aanleiding van de bevinding dat er wereldwijd een aanzienlijke kennislacune is wat betreft de gezondheidseffecten ligt er hier dus een grote taak voor overheden. Te beginnen met het aanscherpen van de huidige gezondheids- en veiligheidswetgeving, met name als het gaat om het beheer en de export van afvalstoffen. Vanuit een mondiaal perspectief beschikken de lage- en lager-middeninkomenslanden over veel afval dan de landen met een hoog en een hoger middeninkomen, maar wereldwijd is het storten van afval nog steeds de meest gangbare praktijk. Daarbij exporteert de EU bijna de helft van de ingezamelde kunststoffen voor recycling, vooral naar China en Afrika.

3.2.2. Menstruele Hygiëne en Afval

In Nederland gebruikt de gemiddelde vrouw 11 duizend menstruele producten in haar leven, tampons, maandverband, inlegkruisjes. Samen met de verpakkingen levert dat meer dan 200 duizend ton afval op. En overal zit plastic in. Gemiddeld gangbaar maandverband bevat 90 procent plastic. Dit plastic eindigt op de vuilnisbelt, of in de zee, rivieren, stranden.

Als er één onderwerp is dat zich bevindt op het kruispunt van afvalpreventie/schadelijke stoffen en empowerment van vrouwen is het wel het bevorderen van duurzame menstruaties. We wilden daarom als WECF zowel vanuit milieu-oogpunt als vanuit gezondheidsoogpunt kijken naar onze

menstruaties. Maandverband, tampons maar ook luiers en incontinentieverband zorgen voor een enorme afvalberg. Wat kan Nederland doen om ze zorgen dat die afvalberg minder wordt? Veel sanitaire producten bevatten daarnaast plastics en schadelijke stoffen die ook van invloed kunnen zijn op onze gezondheid. Alternatieve producten zijn duur en sanitaire producten drukken zwaar op het budget van veel vrouwen.

Online sessie Menstruele Hygiene

Om input uit het veld te krijgen organiseerden we een online sessie rondom het thema **Menstruele Hygiëne** met het online magazine Period en met medewerking van duurzame ondernemers **Katja Kortebroek** (importeur en distributeur van het internationale biologische maandverband en tampon-merk Gentle Day /Genial Day). Voor de internationale blik: **Colinda Hartevelde** (founder van De Groene Cup menstruatiecup en mede-eigenaar van webwinkel Webvrouw). Zij is de initiator van de Nederlandse hashtag #menstruatietransitie. **Elisabeth De Vos**, eigenaar van de webshops Tante Rosa in Gent (duurzame menstruatieproducten) en Klein Spook (wasbare luiers): een van de eerste webshops op dit terrein in België. **Judith Houtenbosch** van Cute Cotton in Utrecht: een van de eerste duurzame menstruatiwebshops in Nederland. Daarnaast heeft Nederland heeft ook een eigen merk biologisch maandverband: Yoni (Amsterdam), die in hun uitingen vooral de nadruk leggen op het gezondheidsaspect.

Ook organiseerde WECF lid Women Environment Network (WEN) een paneldebat over duurzame menstruaties en afval onder de titel 'Environmenstrual'. **Helen Lynn** is lid van WECF's Internationale Advies Raad (IAB) en houdt zich al 30 jaar bezig met deze thema's, doet onderzoek en verstrekt advies over de gezondheids- en milieueffecten van menstruatieproducten. Van haar hand verscheen ook de [WECF publicatie 'Borstkanker en Milieu'](#) "Menstruele taboes of *period shaming* hebben een enorme impact op de producten die we gebruiken en hoe we ze gebruiken. Reguleer menstruatieproducten hebben invloed op onze gezondheid en op ons leefmilieu, als stortafval en vervuiler van onze stranden en oceanen. Een veranderende sociale en culturele houding ten opzichte van menstruaties kan van grote invloed zijn op onze afvalberg doordat we meer weloverwogen keuzes kunnen maken over gebruik en over de impact van deze producten op onze gezondheid en het milieu."

Niet doortrekken!

Het weggooien van menstruatieproducten voor éénmalig gebruik is een groot probleem. Er is helaas nog geen data beschikbaar over de situatie in Nederland, maar in het Verenigd Koninkrijk, met een

bevolking die zo'n 4x groter is dan Nederland, genereert het gebruik van tampons, maandverband en applicators zo'n 200 duizend ton afval per jaar. De overgrote meerderheid van deze producten komt terecht in verbrandingsovens of stortplaatsen. Slechts tot 8,5% (18.050 stuks) van Sewage Related Debris (SRD), inclusief menstruatiesproducten, vindt zijn weg naar de stranden van Groot-Brittannië. Het aantal menstruatiesproducten op stranden is sinds 2010 in Groot-Brittannië alleen maar toegenomen. Cijfers van de Marine Conservation Society laten zien dat op iedere 100 meter strand er zo'n vijf stuks menstruatiesafval wordt gevonden¹. Voordat de menstruatiesproducten via zee aan land spoelen hebben ze al een hele reis ondernomen. In het VK zorgen ze per jaar samen met natte doekjes en andere sanitair afval voor zo'n 370 duizend rioolblokkades². Zelfs producten die biologisch afbreekbaar of doorspoelbaar zijn, mogen niet worden doorgespoeld. Ongeacht wat er op het label van een verpakking staat mag sanitair afval nooit door het toilet worden gespoeld.

Vrouwen kunnen zorgen voor een grote verandering

Vrouwen in rijke landen mogen dan de grootste consumenten van plastic zijn, ze kunnen ook zorgen voor een grote verandering en een grote afname van de hoeveelheid plastic in het milieu en in hun eigen lijf. Zoals gesteld is menstrueren met reguliere wegwerpproducten een zeer on-duurzame bezigheid. Het gebruik van tampons en maandverband zorgt voor ongeveer **zeshonderd kilo niet-recyclebaar afval per vrouwenleven**. Maar er zijn alternatieven.

Sinds de introductie van de tampon in 1934 is er niet meer echt geïnnoveerd. De verandering is de afgelopen jaren vooral van onderaf gekomen en de markt van alternatieve ongesteldheidsopties is de afgelopen jaren enorm gegroeid. Zo vind je sinds 2016 het door twee Amsterdamse vrouwen opgezette biologische tampon- en maandverbandmerk Yoni in Nederlandse supermarkten. Ook zijn er meer en meer aanbieders van wasbaar menstruatiesondergoed.

Ook de opmars van de menstruatiescup was een grassrootsbeweging: het ding bestaat al sinds 1932, maar slaat nu pas aan doordat vrouwen ze aan anderen aanraden en bedrijven ze zijn gaan produceren. De Looncup, Divacup, OrganiCup, MamiCup en EcoCup; er zijn zoveel fabrikanten dat de vergelijkingswebsite cupkiezer.nl hulp moet bieden. Het Belgische Tante Rosa geeft in België 'Cupperwareparty's' waar vrouwen de cups kunnen zien en kopen. Het bedrijf krijgt ook aanvragen

¹ The Ocean Conference. UN 2017

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Ocean_Factsheet_Pollution.pdf>

² Great British Beach Clean Report, 2017, Marine Conservation Society. <<https://www.mcsuk.org/clean-seas/great-british-beach-clean-2017-report>>

uit Nederland, maar kan daar helaas niet aan voldoen. Doordat veel van de nieuwe alternatieven herbruikbaar zijn, zijn ze veel duurzamer (en goedkoper) dan tampons en maandverband. Niet vreemd dus dat duurzame menstruatieproducten, zoals menstruatieondergoed, wasbaar verband en de menstruatiecup, steeds meer gebruikt worden. Meer openheid is dus goed voor de vrouwenzaak, hét milieu en onze gezondheid.

5000 luiers

Een ander groot afvalprobleem dat in de consultaties aan de orde kwam en vooral jonge duurzame ouders aan het hart gaat, vormt de luierafvalberg. De afgelopen decennia werden kinderen steeds later zindelijk en dit zorgt voor een toenemende stapel luiers in de Nederlandse afvalberg. Een baby of peuter verbruikt gemiddeld 5000 luiers voordat hij of zij zindelijk wordt. Daarmee worden ongeveer 1,4 ton afval (5% van het huishoudelijk afval) geproduceerd. In vijftig jaar is het percentage van 2,5-jarige kinderen die zindelijk zijn met 70% afgenomen. We kunnen de stapel luiers halveren door onze kinderen weer eerder zindelijk te maken.

Composteren

Nederlandse huishoudens produceren jaarlijks 161 miljoen kilo aan luierafval. Deze mix van poep en plas, plastic, hydrogelkorrels en papier bedraagt 4,4 procent van het restafval. Bij verbranding levert

dat deels nieuwe energie op, maar ook uitstoot van CO₂. Vergelijk je water, energie en grondstoffen in het complete productie- en gebruiksproces, dan komen de wasbare luiers als milieuvriendelijkste optie uit de bus. Al met al stoot je volgens MilieuCentraal met wasbare luiers minstens 1,5 keer minder CO₂ uit. Was je met een volle trommel, op maximaal 40 graden en droog je de luiers aan de waslijn, dan is het zelfs drie keer minder. Baby's schijnen gemiddeld per maand 22 kilo aan luierafval te produceren. Het is de bedoeling dat we in Nederland vanaf 2020 slechts 100 kilo restafval per persoon per jaar overhouden. Recycling van luiers zou onze afvalzakken behoorlijk verlichten, maar het kwam tot nu toe niet echt van de grond. Een aantal gemeentes in Flevoland zamelt luierafval in bij het GFT en dat gaat naar Orgaworld in Lelystad. Deze verwerker van organisch afval maakt er compost van die alleen gebruikt wordt voor niet-eetbare gewassen.

3.2.3. Menstruele Hygiene en Zorgwekkende Stoffen

Ook in het westen heeft plastic mogelijk een groter effect op met name de gezondheid van meisjes en vrouwen dan wij denken. Schattingen gaan ervan uit dat tot 90 procent van een maandverband en 6 procent van een tampon bestaan uit plastic. De rest is houtpulp en een mengsel van katoen, rayon of een mix van beide. Plastic tampon-applicators zijn gemaakt van Polyethyleen (PE) en polypropyleen (PP). Opvallend is dat maandverband en tampons, hoewel niet geclassificeerd als 'medical devices' waardoor ze niet steriel hoeven te zijn, ook nog per stuk in plastic verpakt worden.

Veel sanitaire producten bevatten schadelijke stoffen die van invloed kunnen zijn op onze gezondheid. Zo [vond het Franse RIVM, Anses, deze zomer in een studie resten van glyfosaat, dioxines, ftalaten en hormoonverstorende stoffen in getest maandverband](#). De stoffen zaten of in het plastic of waren het resultaat van het bleken van katoen of het gebruik van pesticiden bij de katoenteelt (gevolg van gebruik grondstoffen en productieproces). De concentraties overschreden de gezondheidsdrempels niet, niettemin beval het Agentschap fabrikanten aan de kwaliteit van de producten te verbeteren en de aanwezigheid van schadelijke chemicaliën te elimineren of te minimaliseren, dit geldt met name voor stoffen die carcinogene, mutagene of reprotoxische (CMR) of hormoonverstorende eigenschappen hebben.

Geen specifieke voorschriften

ANSES was door de Franse ministeries van Volksgezondheid en Economie gevraagd om de veiligheid van producten voor vrouwelijke hygiëne te beoordelen (tampons, maandverbanden, inlegkruisjes en menstratiecups). De expertbeoordeling bestond uit het identificeren van gereguleerde of niet-

gereguleerde chemische stoffen die mogelijk aanwezig waren in deze hygiëneproducten en het beoordelen van de daaraan verbonden gezondheidsrisico's. Het bleek dat er **geen specifieke voorschriften zijn voor de samenstelling, productie of het gebruik van producten voor vrouwelijke hygiëne**. WECF onderschrijft ANSES' aanbeveling om een regelgevingskader op Europees niveau in te stellen. Hiermee kan de aanwezigheid van schadelijke stoffen in deze consumentenproducten beperkt worden en kunnen in het kader van de Europese REACH verordening CMR-stoffen worden beperkt in producten voor vrouwelijke hygiëne.

Geurstoffen

De schappen liggen er vol mee bij de drogist, producten gericht op het verfrissen en ontgeuren van de vagina. Liefst met veel toegevoegde geurstoffen. Waarom voegen fabrikanten geur toe aan maandverband, afvalzakjes, tampons en doekjes? Los van de vraag hoe dit hoe meisjes, vrouwen en mensen die menstrueren beïnvloedt en de manier waarop ze zover zichzelf en hun menstruatie denken, kan het ook slecht zijn voor hun gezondheid. Het zijn geen onschadelijke additieven. En snelle zoektocht op Google levert honderden vragen op van vrouwen op forums, blogs en chatrooms over allergische reacties op tampons en maandverband. De bevindingen zijn nauwelijks verrassend, aangezien synthetische geur een van de meest voorkomende contactallergenen is en verband houdt met gezondheidsproblemen zoals spruw.³ Synthetische geuren kunnen bestaan uit een cocktail van 3.000 chemicaliën en kunnen ook kankerverwekkende stoffen bevatten. Helaas zijn fabrikanten niet verplicht om hun ingrediënten vrij te geven.

Gewoon een prop katoen?

Katoen is misschien wel een van 's werelds meest winstgevende niet voedingsgewas, goed voor 90% van alle natuurlijke vezels die worden gebruikt in de textielindustrie. Maar katoen put ook de aarde uit, want hoewel het landbouwoppervlak van katoen slechts 2,5% van de wereld beslaat, verbruikt het wel 7% van de landbouwpesticiden en 16% van alle insecticiden. Dat is \$ 2 miljard aan pesticiden, die elk jaar tot 77 miljoen katoenarbeiders ziek maken (21), (22). Katoen is ook een zeer dorstig gewas. Voor een spijkerbroek en t-shirt is 20.000 liter water is nodig. Om dit even in perspectief te plaatsen, dat is genoeg drinkwater voor 7 personen voor 900 dagen (23).

De aankoop van gecertificeerd biologisch katoen ondersteunt wel de ontwikkeling van biologische katoenproductie. De merendeels vrouwelijke katoenboeren kunnen niet alleen veilig

³ Test: Unwanted perfume hides behind 'fresh' and 'anti odour' in tampons and sanitary napkins. KEMI 2016. <https://kemi.taenk.dk/bliv-groennere/test-unwanted-perfume-hides-behind-fresh-and-anti-odour-tampons-and-sanitary-napkins>

voedselgewassen laten groeien naast het katoen, ze verminderen ook de blootstelling van hun gezinnen aan pesticiden. Het basisingrediënt voor maandverband is houtpulp. Verschillende 'zuiveringsprocessen' kunnen worden gebruikt om het wit te bleken. Er zijn verschillende minder vervuulende methoden die kunnen worden gebruikt om houtpulp te bleken, maar nog steeds worden resten van chloor en dioxine aangetroffen in maandverband en tampons. ⁴Er zijn geen richtlijnen en tampons en maandverband worden maar zeer zelden getest op de aanwezigheid van dioxines of andere schadelijke stoffen.

Nanozilver

De wereld van menstruatieproducten is recent gegroeid met innovaties zoals als herbruikbaar menstruatie-ondergoed. Dit biedt grote voordelen, omdat het ondergoed herbruikbaar is. Maar doordat oude taboes blijven leven, worden er antimicrobiële middelen of antibacteriële middelen aan toegevoegd. Een voorbeeld hiervan is nanozilver – hele kleine zilverdeeltjes die zich ophopen in ons lichaam en waarvan de gevolgen voor de gezondheid nog onbekend zijn. Nanozilver is daarnaast zeer giftig voor vissen en andere waterdieren. Studies laten daarnaast ook zien dat 60 procent van de zilverdeeltjes na 10 wasbeurten zijn uitgewassen. Net als bij reguliere menstruatieproducten is het onmogelijk erachter te komen welke ingrediënten zijn gebruikt.

Nieuwe Europese wetgeving

In oktober j.l. in met een uitgebreid [voorstel](#) om het probleem van de milieu-impact van plastic afval aan te pakken. Het voorstel bevat onder meer een verbod op het op de markt brengen van wegwerpplastic zoals wattenstaafjes, plastic borden en bestek, en plastic rietjes, dat vanaf 2021 moet gaan gelden. Voor andere soorten plastic bevat het plan maatregelen voor bewustwordingscampagnes over de impact van plastic afval. Met name vanuit de Europese vrouwenbeweging was gelobbyd om menstruele hygiëneproducten buiten de nieuwe wetgeving te houden, dit omdat veel vrouwengroepen in Europa regelmatig geconfronteerd worden met zogeheten *Menstrual Poverty*, menstruatiearmoede. Veel belangengroepen zijn bang dat door nieuwe, strengere wetgeving hygiëneproducten nog duurder zullen worden voor vrouwen.

Menstrueel hygiënebeheer hoort daarom een basisrecht te zijn. Zelfs in Europa besteden veel vrouwen in groepen met een laag inkomen te veel geld aan materialen voor menstruele hygiëne (MHM). Hier ligt dus een taak voor de Europese overheden in de vorm van belasting-vermindere

⁴ Dioxins and Endometriosis: A Plausible Hypothesis Linda S. Birnbaum and Audrey M. Cummings. Environmental Health Perspectives • Vol 110 | NO. 1 | January 2002

maatregelen die genoemd kunnen worden om MHM te bevorderen die vrij zijn van schadelijke stoffen. In Nederland zou dit kunnen door een verlaging van de BTW op menstruatieproducten.

Nationaal Actie Plan Hormoonverstorende Stoffen

Dinsdag 25 september was WECF in de Tweede Kamer om samen met Wemos, Tegengif en de Plastic Soup Foundation een [Nationaal Actieplan hormoonverstorende stoffen \(2018\)](#) aan te bieden aan Tweede Kamerleden. WECF is blij met de Nederlandse ambitie en belofte om in 2050 volledig circulair te zijn en vraagt met dit Actieplan aandacht voor de integratie van een aanpak voor hormoonverstorende stoffen in de circulaire economie. De laatste jaren heeft Nederland al meer actie ondernomen rondom hormoonverstorende stoffen, bijvoorbeeld door stoffen te verbieden en meer te investeren in onderzoek en voorlichting. Er zijn echter nog veel gebreken in de huidige aanpak, daarom vragen wij in ons Actieplan voor een meer geïntegreerde aanpak voor hormoonverstorende stoffen, geïntegreerd met Europese en wereldwijde wetgeving. Juist de huidige overgangsfase naar een circulaire economie is een gelegenheid voor Nederland om actie te ondernemen en een Nationaal Plan aan te nemen.

Maar liefst tien Tweede Kamerleden waren aanwezig om de petitie in ontvangst te nemen, o.a. Carla Dik-Faber (ChristenUnie), Suzanne Kröger (GroenLinks), Cem Laçin (SP), Frank Wassenberg (PvdD), en Remco Dijkstra (VVD).

3.3. Consultaties Actieve Mobiliteit

In oktober 2017 verscheen een alarmerend rapport van de Lancet-commissie voor Milieu & Gezondheid. Daarin werd geconcludeerd dat luchtvervuiling momenteel een van de grootste oorzaken is van ziekten en vroegtijdige sterfgevallen in de wereld, ook in Europa. Het rapport wijst erop dat milieuverontreiniging armen en kwetsbaren onevenredig raakt en dat kinderen een verhoogd risico lopen op ziekten en aandoeningen die verband houden met vervuiling. Dit geldt in het bijzonder in de meest kwetsbare tijdsvensters, te weten de eerste levensjaren. De Lancet-commissie beveelt aan om **milieugezondheidspreventie nationaal en internationaal een hoge prioriteit te** geven en te integreren in nationale en stedelijke planningsprocessen.

In samenwerking met de Fietsersbond en de Nederlandse Treinbeweging, een grass roots organisatie ontstaan uit de Klimaatbeweging-groep op Facebook, organiseerden we een online sessie. Hier peilden we wat er voor vragen leveren binnen het WECF-netwerk van jongeren-, vrouwen-, gezondheids- en milieuorganisaties en hoe een land als Nederland nog meer aan de weg kan timmeren als wandel- en fietsvriendelijk land. Een aantal stakeholders, waaronder ook de milieudenktank [Wij Maken Nederland](#), bleek vooral bezorgd over iets wat mogelijk zeer grote gevolgen kan hebben voor de actieve mobiliteit in Nederland; het idee van de Europese Commissie om permanente zomertijd in de hele EU in te voeren. Nederland bevindt zich als West-Europees land qua ligging eigenlijk in de GMT tijdzone (UTC). Als Nederland permante Centraal Europese zomertijd (CET +1 oftewel UTC+2) in zou voeren, betekent het dat schoolkinderen die om half 9 beginnen van september tot medio april in het donker naar school zullen moeten fietsen. Dat is bijna het hele schooljaar. Grote kans bestaat dat het aantal fietsende scholieren, één van de hoogste percentages van heel Europa, hierdoor flink zal afnemen. Permanente zomertijd voor Nederland heeft daarnaast ook consequenties voor de luchtkwaliteit. Het betekent dat het hele jaar door het heetste punt van de dag tegen 6 uur 's avonds ligt, tijdens de avondspits.

Wedstrijd Actieve Mobiliteit

Om input van grass roots organisaties te krijgen op dit thema schreef WECF een wedstrijd uit. In de vorm van een zogeheten 'seed grant' (€500), werden 2 projecten financieel ondersteund op het gebied van actieve mobiliteit. De prijs is een geldbedrag van 500 euro en het geeft de winnaar de mogelijkheid om ook op de door WECF in 2018 georganiseerde events rondom haar werk over de SDG's de projecten te presenteren. De winnaars van de projectsubsidies waren Keistad Fietsfestival in Amersfoort en Fietsschool Haarlem.

Winnaar Keistad Fietsfestival Amersfoort

Een festival waar de fiets centraal staat en er verschillende activiteiten om de fiets heen worden georganiseerd

Op donderdag 11 oktober opende Hans Buijtelaar, wethouder mobiliteit van Amersfoort, samen met initiatiefnemers Imke van de Venne en Jocelyn Kemker-de Kruif het allereerste Keistad Fietsfestival in Theater Film Café De Lieve Vrouw in Amersfoort. De opening wordt opgeluisterd met de lancering van De Amersfoort Fiets en de start van het International Cycling Film Festival (ICFF).

Het eerste Keistad Fietsfestival bood een breed programma met fietsactiviteiten voor jong en oud,

een feestje met de fiets in de hoofdrol. Er waren lezingen, toertochten, de Kids Night Ride en voor de sportievelingen een MTB toer en een wielrentoertocht, en een grote Fiets Fair met allerlei activiteiten, workshops, clinics en foodtrucks.

De 500 euro projectsubsidie is gebruikt voor het aanleggen van het parcours en de organisatie van het Amersfoorts loopfietsen kampioenschap, een wedstrijd voor kinderen van 2 tot 5 jaar, op zaterdag 13 oktober. Juist omdat het festival een groot bereik had en ze een specifieke activiteit organiseerden voor de allerjongsten besloten we dit initiatief te honoreren.

“Wat een ontzettend blije gezichten zagen we tijdens het Amersfoorts Kampioenschap Loopfietsen! Het was zelfs zo dat de kids een discussie kregen met hun ouders omdat ze niet meer naar huis wilden. Zo leuk vonden ze het! Het al op jonge leeftijd kinderen in aanraking laten komen met loopfietsen en een parcours is goed voor hun zelfvertrouwen, ontwikkeling en vrijheid. Richting de toekomst draagt het direct bij aan duurzame ontwikkeling en bescherming van gezondheid en milieu. Door het programmaonderdeel loopfietsen als bewustwordingscampagne op een laagdrempelige manier te borgen in het Keistad Fietsfestival programma konden we bijdragen aan meerdere maatschappelijke doelen. Denk aan inclusieve samenleving, duurzaamheid en gezondheid.

Fijn om dit door inzet van WECF en partners te kunnen realiseren.”

Winnaar Fietsschool Haarlem

Fietseducatie voor statushouders zodat zij zich veilig leren voortbewegen door middel van de fiets.

De overheid organiseert fietseducatie niet structureel. Bovendien zijn er weinig financiële middelen beschikbaar. Fietseducatie hangt in grote mate af van de bijdrage van vrijwilligers. In Haarlem houdt SportSupport zich bezig met het stimuleren en propageren van bewegingsactiviteiten op allerlei gebied: www.sportsupport.nl De gemeente Haarlem subsidieert deze stichting. Uit die middelen is een klein budget beschikbaar voor fietseducatie: met name de aanschaf van en het opslaan van fietsen vlakbij een oefenlocatie (die oefenlocatie bevindt zich buiten).

Het fietsen bestaat uit 4 fasen:

1. Het leren van balans houden
2. Aanleren van vaardigheden met de fiets
3. Het leren van verkeersregels en verkeerstekens
4. Het deelnemen aan het verkeer.

Nieuwkomers in Nederland kunnen over het algemeen niet fietsen. Zij hebben veelal zelf geen fiets en hebben een startersfiets nodig die hun de mogelijkheid geeft met beide benen op de grond staand: fase 1. Het is dus belangrijk dat zij een aangepaste fiets krijgen met handremmen. Een goede vouwfiets voldoet het beste aan deze eisen, omdat die qua grootte heel goed aan het postuur van cursisten kan worden aangepast. Als cursisten eenmaal kunnen fietsen, stappen zij over op een grotere fiets, waarover de Fietsschool nu wel de beschikt.

De 500 euro projectsubsidie is gebruikt voor de aanschaf van twee 2e hands vouwfietsen en een eigen leskist. Daar zit werkmateriaal in: pilonnen, hoedjes om een parcours uit te zetten waarbij cursisten leren bochtjes te draaien en een goede balans te houden. Ook een pomp, een set sleutels en ander gereedschap. Een groot bijkomend voordeel is dat de vouwfietsen ook na 2018 kunnen worden gebruikt.

Werkwijze

De Fietsschool bestaat uit vrijwilligers die zijn ondergebracht in een WhatsAppgroep. Er wordt 2x per week anderhalf uur les gegeven. De cursisten worden geworven door sociaal-culturele organisaties die in de stad werkzaam zijn. In die organisaties wordt aan inburgering gewerkt, vooral taalessen.

Tijdens de taallessen kunnen de boekjes van de Fietzersbond en Veilig Verkeer Nederland die vooral gaan over verkeerslessen (voorrangsregels en verkeerstekens) worden behandeld. Het mes snijdt daarmee aan 2 kanten. Mensen die niet in een inburgeringscircuit zitten, melden zich soms spontaan bij de Fietsschool voor ondersteuning op allerlei gebied; zij beschikken vaak wel over een basisvaardigheid fietsen. Deze mensen worden bij de groep nieuwkomers ondergebracht. Het betreft vaak senioren die lang niet hebben gefietst of die over willen stappen op een e-bike. Sommige cursisten komen uit Blijfhuizen, via Vluchtelingenwerk of BUUV (burenhulporganisatie). Een vrijwilliger uit een sociaal-culturele organisatie brengt alle cursisten onder in een WhatsAppgroep. Bij iedere les melden cursisten of zij op de les aanwezig zullen zijn. Afhankelijk van het aantal opgaves wordt een ploeg fietsdocenten samengesteld. Het project is eind mei gestart en loopt door zolang de weersomstandigheden dat toelaten. In de wintermaanden stopt het project tijdelijk om in het voorjaar (eind maart) weer te worden opgestart.

De runners-up

In totaal kregen we zo'n 15 inzendingen opgestuurd. Hier een overzicht van een aantal interessante inzendingen:

- **Nijmegen – Radboud UMC: een app voor bikepoolen voor de medewerkers van het ziekenhuis door het gevoel van onveiligheid in de omgeving van het Radboud UMC;**

Waarom? Ik werk als verpleegkundige in het Radboudumc en daar werk ik onregelmatige diensten. Veel collega's van mij gaan overdag met de fiets naar het werk maar in de avond en nachtdienst met de auto. De reden hiervoor is dat men zich niet veilig voelt om te fietsen. Mijn idee is om via een app in contact te komen met iemand met dezelfde dienst die ook ongeveer naar dezelfde plek moet zodat men kan samenfietsen. Geen 'carpoolen' maar 'bikepoolen'. Gezellig en goed voor het milieu. Er zou dus een app ontwikkeld moeten worden die mensen uit het UMC samenbrengt met datum, dienst en woonplaats. Mogelijk zou men dan wel met de fiets naar het werk durven. Een app ontwikkelen kost echter meer dan 500€. (een simpele app begint vanaf €1500,-), financiering van de werkgever is dus nodig. Maar er wordt geld bespaard op parkeervoorzieningen en het is goede PR voor duurzaam ondernemen.

- **Buitenschoolse opvang – Wissel-locker: het wisselen van de bakfiets voor een elektrische fiets of normale fiets zodat de auto niet hoeft te worden gebruikt;**

Waarom ga ik niet met de fiets naar mijn werk? Omdat voor m'n werk eerst een route langs school en opvang moet worden gemaakt. Het liefst doe ik op een strategische plek 'de wissel'. Van auto naar fiets of andersom. Of van fiets naar andere fiets. Bijvoorbeeld door het wisselen van fiets met bakfiets (waarin de kinderen naar school kunnen) of wielrenfiets of elektrische fiets. Helaas lukt het in grote steden niet goed -ook niet bij OV lokaties- om je bakfiets handig te stallen. De gewone fietsenstalling is geschikt voor een stationsfiets en niet een hele bak. Daarom stel ik voor om bij scholen of bso lokaties een wissel-locker te plaatsen. Dit is een schuurtje met een eigen sleutel waar je bakfiets in kan en je elektrische fiets eruit.

- **Heerlen – Heerlen Fietst: stimuleren van een nieuw fietspad waar bewoners niet blij mee waren, dit fietspad positief belichten;**

Waarom? HeerlenFietst <https://www.facebook.com/heerlenfietst> vraagt de aandacht met fiets events, zoals de "Light my Ride" (fietsrit in de winter met versierde fietsen om aandacht te vragen voor fietsverlichting), ludieke rondjes om de kerk (inclusief parcours door de lokale kroeg!), wedstrijdjjes in leegstaande winkelpanden (Centrum Heerlen kampt met leegstand en op deze manier kunnen we hier gebruik van maken en aandacht aan schenken dat de leegstand ook anders benaderd kan worden), tijdens de grotere events zoals Limburgs Mooiste haken we graag aan en organiseren we juist voor de lokale inwoners events zoals bij de Urban Kids Race. Voor de toekomst staat er een activiteit op het "wensen/to do lijstje" om een activiteit te organiseren op het binnenkort nieuw te realiseren fietspad in onze regio. Niet iedereen is blij met de aanleg van dit pad, maar juist om draagkracht te creëren willen we een event /wedstrijdje/tocht organiseren zodat omwonenden op een plezierige manier kennis kunnen maken en hopelijk gebruik gaan maken van het nieuwe fietspad in "hun achtertuin"

- **Rotterdam – Fietzersbond: de onveiligheid van vrouwen die in de nacht fietsen belichten. Fietsplannen hier op aanpassen en veilige fietsroutes bekendmaken aan vrouwen. Daarnaast beter letten op verlichting en begroeiing (zoals struiken) langs het fietspad weghalen;**

Waarom? In de veronderstelling dat er – wat je ook doet - altijd gekken zullen blijven, zul je bij het bepalen van de criteria bij het opbouwen van een (stedelijk) fietsroutenetwerk de sociale veiligheid moeten meenemen. In Rotterdam bestaat een fietsroutenetwerk. Toetsing per kilometer fietspad aan het criterium sociale veiligheid is echter nog nooit onderdeel van bestendig beleid geweest. Je

zou kunnen zeggen: licht en zicht. Een aantal jaren geleden werd in Rotterdam een begin gemaakt met het verwijderen en snoeien van zicht ontnemende struiken en gewassen in de buurt van fietspaden. Momenteel wordt er met ambtenaren van de gemeente samengewerkt om iets te doen aan locaties, waar de straatverlichting onvoldoende is of ontbreekt. Maar dit volstaat nog niet. Denk aan bijvoorbeeld het zorgen voor een veilig alternatief, wanneer op een andere route – ook al ligt die meer voor de hand – door de afwezigheid van personen of cameratoezicht de fietser helemaal aan haar lot overgelaten is. Of wanneer er wel een camera staat, maar deze de dader, om welke reden dan ook, niet afschrikt.

- **Dordrecht - Rond Uit Dordrecht: het verbinden van parken door een plattegrond op te stellen waar de looproutes en fietsroutes tussen de parken worden weergegeven.**

Waarom? Veel parken zijn voor veel inwoners van Dordrecht onbekend. Alleen het nabijgelegen park wordt vaak gekend en gewaardeerd. In de parken kan vaak worden gewandeld. Juist omdat de afstanden tussen parken redelijk klein zijn kan dit een mooie opstap vormen voor mensen om op de fiets, of lopend de verschillende parken in de bebouwde stad na elkaar te bezoeken. Actief de stad beter te leren kennen. Door samen met natuurbeschermingsorganisatie IVN en de lokale Fietsersbond een route te ontwikkelen kan kennis over de natuur gecombineerd worden met het stimuleren van nieuwe fiets- en looproutes.

4. AANBEVELINGEN EN CONCLUSIES

De hoofdoelstelling van dit project was om een consultatie uit te voeren onder stakeholders, en aanbevelingen vanuit het maatschappelijk middenveld voor Nederlandse acties voor het 'portfolio' uit te werken en aan het Ministerie van IenW als input mee te geven in de opstelling van het nationale Ostrava actieplan. WECF hoopt met deze input vanuit het maatschappelijk middenveld bij te kunnen dragen aan een ambitieus plan van de Nederlandse overheid, waarbij ons land een voorbeeldrol speelt in de internationale gemeenschap op het gebied van gezondheid en milieu, en waarbij de indicatoren ingebed zijn in de Nederlandse monitoring van de SDGs, de duurzame ontwikkelingsdoelen, en in nationale gezondheids- en milieuprogramma's.

De aanbevelingen van de door WECF geraadpleegde stakeholders zijn hieronder georganiseerd per thema.

Conclusie over het proces van stakeholder consultaties

Dit project laat zien dat stakeholders graag worden betrokken bij de implementatie en formulering van nationale actieplannen over thema's waarmee ze in hun dagelijkse werk en leven te maken hebben. Juist op lokaal niveau zijn veel vrouwen, boeren, jongeren en andere stakeholders bezig met water, milieu en duurzaamheid, maar hebben nog het gevoel dat ze niet genoeg gehoord worden.

Het project laat het voordeel zien van de aanpak van de consultatiesessies, facebookgroepen en webinars. Het zijn een eenvoudige en laagdrempelige manier om mensen bij de Ostrava onderwerpen te betrekken. Ook festivals en wedstrijden zijn een goed middel gebleken om het maatschappelijk middenveld mee te laten denken aan het opzetten van concrete plannen.

Veel stakeholders betrekken de SDGs niet direct op Nederland. Een nationaal Ostrava actieplan maakt de parallellen met de SDGs veel concreter. Het kan aangeven wat bijvoorbeeld SDG12 duurzame consumptie of SDG6 over duurzaam waterbeheer nu specifiek betekenen als het gaat om ons consumptiepatronen en watervervuiling in Nederland.

De volgende aanbevelingen vanuit het maatschappelijk middenveld, voortgekomen uit het consultatie proces, komen in aanmerking om te worden opgenomen in het Ostrava 'Portfolio' van de Nederlandse overheid. De aanbevelingen passen bij een of meerdere van de seven prioriteiten van de Ostrava Declaratie:

- Water en sanitatie;
- Verbetering van luchtkwaliteit;
- Verminderen van negatieve effecten van schadelijke chemische stoffen op de gezondheid;
- Klimaatgerelateerde gezondheidsrisico's;
- Afvalmanagement;
- Gezonde duurzame steden;
- Duurzame gezondheidssystemen;

4.1. Aanbevelingen WATER

Aanbevelingen en conclusies van geraadpleegde stakeholders op het thema WATER:

De kwaliteit van ons oppervlaktewater is in gevaar door de toenemende vervuiling door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de land en tuinbouw, in tuinen en plantsoenen. De volgende maatregelen / actiepunten komen in aanmerking voor een nationaal actieplan gezondheid en milieu.

Verminderen van pesticidenresiduen in grond- en oppervlakte water:

1. Gebruik nieuwe rekenmethodes die rekening houden met cumulatieve werking van stoffen. Wij pleiten voor een methode om de cumulatieve werking van toxische stoffen te kunnen berekenen en daarmee te kunnen nagaan of bepaalde combinaties schadelijk zijn voor het milieu en de menselijke gezondheid
2. Het is van belang dat er uniforme internationale regeling komt voor toelating van pesticiden waar fabrikanten zich aan moeten houden. Daarnaast moet deze informatie openbaar worden gemaakt en makkelijk toegankelijk zijn voor eenieder die hierin geïnteresseerd is.
3. Daarnaast moeten subsidieregelingen worden gestopt voor voedselsystemen waarbij synthetische pesticiden of biociden worden gebruikt en kan daardoor extra subsidie worden vrijgemaakt voor producenten die geen synthetische pesticiden gebruiken.

4. Transparantie over fipronil: Anti-vlooienmiddelen bevatten veel meer van de stof fipronil dan bijvoorbeeld in eieren werd aangetroffen ten tijden van het fipronil schandaal in 2017. Mensen (zeker kinderen) kunnen gemakkelijk met deze stof in aanraking komen wanneer zij honden en/of katten aanraken. Wij willen graag dat er betere en transparantere informatie wordt gegeven aan de burger over bepaalde stoffen in producten.
5. Algeheel verbod voor pesticiden met hormoonverstorende en/of carcinogene eigenschappen voor privégebruik. Ook betere regelgeving voor professioneel gebruik.
6. BTW verlaging op producten die zonder synthetische pesticiden zijn geproduceerd
7. Verbod van synthetische pesticiden en biociden binnen straal van 3 km van een natuurgebied

Verminderen van medicijnresten in grond- en oppervlaktewater:

Nederland kan zich de komende jaren profileren als het gaat om het verbeteren van drinkwater- en oppervlaktewaterkwaliteit door nationale aanbevelingen te formuleren ten aanzien van de omgang met medicijnresten.

1. De problemen van medicijnresten in water moet niet op het bordje van de watersector worden geschoven, maar de oplossing/maatregelen moeten op nationaal niveau geregeld worden en ook vanuit de gezondheidssector komen.
2. Bewustmaken van medisch personeel van milieugevolgen van verschillende soorten gelijkaardige medicijnresten op de waterkwaliteit. Een voorbeeld: artsen kunnen kiezen uit twee gelijkwaardige soorten pijnstillers: diclofenac en naproxen (beiden ook verkrijgbaar bij de drogist op de hoek). Maar het milieu-effect van diclofenac is vele malen groter dan dat van naproxen. Helaas zijn de meeste huisartsen hier niet mee bekend. Betere voorlichting over milieu-effecten van medicijnen zou hierbij kunnen helpen.
3. Berekening van vervuiling gaat uit van berekeningen van het aantal medicijnen dat wordt geslikt door de hele populatie. Helaas komen er hogere concentraties medicijnresten in het water terecht doordat ons lichaam niet alleen medicijnen afbreekt, maar ze ook omzet in andere stoffen.

4.2. Aanbevelingen Schadelijke Stoffen

Aanbevelingen en conclusies voor het Nederlandse beleid rondom plastics:

1. Er zou een algemeen verbod moeten komen op het gebruik van (micro)plastics in cosmetische producten.
2. Er bestaat vrijwel geen onderzoek naar **gezondheidseffecten arbeiders in de kunststofindustrie**. Nederland zou hier een rol in kunnen spelen door onderzoek hiernaar te stimuleren.
3. **Scherp oog houden op verwerking van ons afval in het buitenland**. Naar aanleiding van de bevinding dat er wereldwijd een aanzienlijke kennislacune is wat betreft de gezondheidseffecten ligt er hier dus een grote taak voor overheden. Te beginnen met het aanscherpen van de huidige gezondheids- en veiligheidswetgeving, met name als het gaat om het beheer en de export van afvalstoffen.
4. **Een schone en gezonde circulaire economie**. Nederland wil voorop lopen met de circulaire economie. Voor Nederland en ook voor Europa betekent het dat we moeten omdenken en op zoek moeten gaan naar een nieuwe generatie producten waar helemaal geen schadelijke stoffen meer in zitten zodat ze waar dan ook, in zijn geheel, veilig kunnen worden hergebruikt.
5. **Verplicht installeren van filters op nieuwe wasmachines**. Per wasbeurt komen 9000 vezels los uit synthetisch textiel, die uiteindelijk in de zee lekken omdat het er op dit moment niet wordt uitgefilterd.

Aanbevelingen om het aandeel van sanitatie-materiaal in afval te verminderen

Absorberend hygiënemateriaal zoals luiers en maandverband vormen een groot deel van het eenmalig-gebruik afval, met een hoog plastic-aandeel (vaak 90% plastic in maandverband). Naast de gezondheidsaspecten (zie volgende punt) is er een dringend noodzaak het afvalaspect aan te pakken. Studies laten zien dat een deel van dit plastic afval terecht komt in de rivieren en in de zee.

1. Bewustwordingscampagne om geen tampons door de WC te spoelen. Hier zou **een eenvoudige overheids campagne** al een groot effect kunnen hebben. Neem hierbij ook de vochtige toiletdoekjes en babydoekjes in mee.

2. Informeer het publiek dat zelfs producten die biologisch afbreekbaar of doorspoelbaar zijn, niet mogen worden doorgespoeld, omdat het maanden kan duren voordat ze kapot gaan, waardoor pijpen worden geblokkeerd en het milieu wordt vervuild.
3. Stimuleer het gebruik van menstruatiecup, modern wasbaar maandverband en biologisch maandverband en tampons in plaats van wegwerpmateriaal met 90% plastic-inhoud, onder andere door een lager BTW – zodat **gezonde menstruele producten een basisrecht worden voor iedere vrouw**.
4. Een veranderende sociale en culturele houding ten opzichte van menstruaties kan van grote invloed zijn op onze afvalberg, doordat we meer weloverwogen keuzes kunnen maken over gebruik en over de impact van deze producten op onze gezondheid en het milieu.
5. Luiers nemen de meeste ruimte in op de afvalberg. We kunnen de stapel luiers halveren door onze kinderen weer eerder zindelijk te maken. De overheid kan bijvoorbeeld het geld dat bespaard wordt met afvalverwerking stoppen in het bijscholen van consultatiebureau's over de gezondheids- en milieuvoordelen van eerder zindelijk worden. Hiervoor is het belangrijk dat op dit terrein door verschillende ministeries wordt samengewerkt.
6. Baby's produceren gemiddeld per maand 22 kilo aan luierafval. Het is de bedoeling dat we in Nederland vanaf 2020 slechts 100 kilo restafval per persoon per jaar overhouden. Naast zindelijkheidstraining voor peuters zou recycling van luiers onze afvalzakken behoorlijk verlichten

Aanbevelingen voor vermindering van zorgwekkende stoffen in hygiëneproducten

Plastic en andere chemische stoffen in hygienemateriaal vormen ook een gezondheidsrisico, vooral de hormoon verstorende stoffen. Uit onderzoek van het Franse instituut ANSES deze zomer bleek dat er **geen specifieke voorschriften zijn voor de samenstelling, productie of het gebruik van producten voor vrouwelijke hygiëne**. ANSES beval aan om een regelgevingskader op Europees niveau in te stellen om de aanwezigheid van schadelijke stoffen in deze consumentenproducten te beperken en ondersteunt pogingen om CMR-stoffen te beperken in producten voor vrouwelijke hygiëne in het kader van de REACH verordening.

1. **Verscherping voorschriften ingrediënten en verplichte etikkering van hygiëneproducten.**
Ondersteun ook vanuit Nederland pogingen om te komen tot specifieke voorschriften voor de samenstelling, productie en het gebruik van hygiëneproducten en luiers in het kader van Europese stoffen regelgeving zoals REACH

2. Synthetische geuren kunnen bestaan uit een cocktail van 3.000 chemicaliën en kunnen ook kankerverwekkende stoffen bevatten. Verplicht fabrikanten om ook wat betreft geurstoffen hun ingrediënten vrij te geven.
3. We pleiten voor richtlijnen als het gaat om de productie en bewerking van het katoen in tampons en maandverband. De producten worden maar zeer zelden getest op de aanwezigheid van dioxines of andere schadelijke stoffen.
4. **Minder blootstelling aan schadelijke stoffen.** WECF maakt zich ook zorgen over de steeds langere periode van blootstelling aan hormoonverstorende stoffen in wegwerpluiers doordat kinderen steeds later zindelijk worden. Zie oplossing 5 bij de afvaloplossingen.
5. **Voorzorgsprincipe:** als testen uitwijzen dat het schadelijk is voor de gezondheid moeten de stoffen direct geweerd worden;
6. **Nationaal plan:** Er moet een nationaal plan komen om hormoonverstorende stoffen uit te faseren;
7. **Uitgebreidere voorlichting: voor zwangere vrouwen over hormoonverstorende stoffen.** Denemarken en Zweden doen dit al;
8. Verbod op hormoonverstorende stoffen in **voedselverpakkingen**;
9. Verbod van hormoonverstorende stoffen in **medische hulpmiddelen**;
10. Algemeen verbod op het gebruik van **plastics in cosmetische producten**.

Tips voor consumenten van ons adviespanel:

- Eis de beste en veiligste producten voor jezelf en het milieu door de producent te vragen om een volledige lijst van gebruikte ingrediënten en materialen.
- Kies tampons en kussens van biologisch katoen en zonder plastic
- Gebruik tampons? Kies voor tampons van 100% biologisch katoen, verander ze regelmatig, ten minste elke 6 uur en gebruik 's nachts een maandverband.
- Gebruik een menstruatiecup? Kies voor siliconen cups en volg het advies van de fabrikant over een grondige regelmatige reiniging. Vervang een versleten kop door een nieuwe.
- Vermijd producten met geurtjes - ze zijn vervuilend en genereren onnodige extra blootstelling aan mogelijk schadelijke synthetische chemicaliën.

4.3. Aanbevelingen Actieve Mobiliteit

Nederland scoort slecht op luchtkwaliteit, er moet dringend meer gebeuren om gemotoriseerd verkeer te verminderen en fietserst te ondersteunen.

1. **Criterium sociale veiligheid in alle fietsroutenetwerken:** Toetsing per kilometer fietspad aan het criterium sociale veiligheid door vooral te letten op beter zicht en licht. De Fietsersbond Rotterdam is hier al actief mee bezig.
2. **Geen permante zomertijd voor Nederland.** Een aantal stakeholders bleek bezorgd over iets wat mogelijk zeer grote gevolgen kan hebben voor de actieve mobiliteit in Nederland; het idee van de Europese Commissie om permanente zomertijd in de hele EU in te voeren, waardoor Nederland het hele jaar dubbele zomertijd zou krijgen. Het zou betekenen dat schoolkinderen van september tot medio april in het donker naar school zullen fietsen. De kans bestaat dat het aantal fietsende scholieren, één van de hoogste percentages van heel Europa, hierdoor flink zal afnemen. Zomertijd heeft voor Nederland nu al consequenties voor de luchtkwaliteit, omdat het heetste punt van de dag rond 6 uur 's avonds ligt, tijdens de avondspits.
3. **Meer vrouwen op de fiets:** ondersteun vrouwen met migratieachtergrond om over te schakelen naar de fiets, gebruik het goed voorbeeld van Haarlem Fietsstad.
4. **Weer (diesel) auto's uit de bebouwde kom:** versnel wetgeving en ondersteun gemeentes om (diesel)auto's uit de bebouwde kom te weren.
5. **Het ontwikkelen van een bikepoole app** voor medewerkers van ziekenhuizen/grote bedrijven, die het vanwege wisselende diensten vaak te onveilig vinden om op de fiets naar hun werk te gaan.
6. **Stimuleer (loop)fietsen vanaf de allerjongste leeftijd.** De loopfietswedstrijd voor peuters en kleuters uit Amersfoort kan heel eenvoudig door het hele land worden georganiseerd. Gebruik het goede voorbeeld van Keistad Fietsfestival Amersfoort